

กิเลสเป็นภัย

พระอาจารย์สงบ มนฺตฺสฺนฺโต

เทศน์บนศาลา วันที่ ๘ เมษายน ๒๕๔๔

ณ วัดสันติธรรมาราม ต.คลองตากต อ.โพธาราม จ.ราชบุรี

จะเริ่ม จะเห็นว่ากิเลสมันเป็นอย่างไร กิเลสมันเป็นอย่างไร กิเลสมันอยู่ในตัวเรา แต่เรามองไม่เห็นเลย เพราะกิเลสพาเกิดพาตาย มันเป็นสิ่งที่พาให้เกิด สิ่งที่มีมองไม่เห็น พาให้เราเกิดมา เกิดมาพร้อมกับเพราะว่ากิเลสพาเกิด

แต่เกิดขึ้นมาแล้ว มันก็เป็นเรา เป็นตัวเรา เป็นเราทั้งหมดเลย เป็นความคิด เป็นของเราหมด ถ้าเราจะทำอะไรมันก็มีมันเป็นคนคิดออกมา มีมันเป็นคนเข้ามาพยายามจะยึด เบี่ยงเบนไป ให้เป็นความผิดไปทั้งหมด

ถ้าเรื่องของกิเลส เป็นความผิดไปทั้งหมด ถ้าเรื่องของกิเลสนะ แต่ให้กิเลสพาในทางที่ถูกต้อง ความคิด ความอยากนี่เป็นกิเลสไหม? ความอยากจะทำประพฤติกฎปฏิบัติ ความอยากจะทำกรรม ความอยากอันนี้เป็นกิเลสไหม?

ความอยากนี่เป็นกุศลใจ ถึงจะเป็นกิเลส แต่มันเป็นกุศล กุศลกับอกุศล อกุศลคือทำความชั่ว ถ้าความชั่วของกิเลสมันทำได้เต็มที่ ถ้ากิเลสที่เป็นกุศล มันยังเป็นกุศล คือว่าเวลาข้ามพ้นกิเลส มันถึงข้ามพ้นทั้งความดีและความชั่วออกไปทั้งหมด ข้ามพ้นทั้งดีและชั่วเลย ดีก็เป็นส่วนที่ดี แต่ส่วนที่ดีต้องอาศัยเห็นไหม

เราจะเดินทาง เราต้องมีทางออกไป เราต้องมีถนนหนทาง รถเราถึงวิ่งไปได้ มรรคอรียสัจจก็มีอยู่แล้ว ถ้าคนสนใจมันก็จะมีความอยู่ เป็นกุศลใจ กุศลนี้เหมือนกับแพเอาเราข้ามแม่น้ำ เรือแพเอาเราข้ามแม่น้ำแล้ว เรือแพต้องอยู่ที่นั่น แต่ขณะที่เราจำเป็นจะข้ามแม่น้ำ ต้องมีความจำเป็นมาก ถึงเป็นกิเลส ก็เป็นกิเลสแต่มันเป็นฝ่ายดี

แต่กิเลสฝ่ายดี ถ้ามีอยู่ จะทำให้เรามีความร่มเย็นในหัวใจ ถ้ามันไม่มีเลย มีแต่ความร้อน ความคิดสงสัยคิดร้อยแปด แล้วคิดอยากดิบอยากดีว่า “โลกนี้เจริญ โลกนี้

เจริญ” องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก “โลกนี้ไม่เจริญ โลกนี้เสื่อมไปด้วยไฟ แล้วสัตว์โลกหาอะไรเป็นที่พึ่ง?” เราจะหาอะไรเป็นที่พึ่งของเรา? เพราะเราไม่มีที่พึ่ง เราหวังพึ่งอะไร พึ่งไม่ได้ทั้งหมดเลย

ความหวังพึ่ง ความหวังเป็นอะไร? เป็นตัณหา ความตัณหาทะยานอยาก หามาเพื่อจะหวังพึ่ง ก็ไม่ได้พึ่ง สิ่งนั้นก็พึ่งไม่ได้ ความคิดก็พึ่งความคิดไม่ได้แล้ว แล้วไปแสวงหาสิ่งที่มันต้องการ ก็ยังพึ่งไม่ได้ใหญ่เลย

ความเป็นของปลอมไง ปลอมมาจากข้างใน ข้างนอกมันก็ปลอม ข้างในมันปลอมแล้ว มันก็ว่าสิ่งนั้นเป็นประโยชน์ สิ่งนั้นจะพึ่งได้ เราจะมีหลักประกันของชีวิต ถ้าเราหาสิ่งใดมาเป็นเครื่องอยู่อาศัย มาเป็นทรัพย์สมบัติของเรา นี่หาหลักประกันชีวิต เวลาไปหามาแล้ว มันไม่เป็นหลักประกันชีวิตหรอก มันเป็นการกดถ่วงชีวิต ให้ชีวิตนี้ต้องไปรักษา ไปปกป้องสิ่งนั้น หามาแล้วก็ต้องรักษา

การหามาที่เหนื่อยยาก หามาเสร็จแล้วก็คิดว่าจะเป็นความสุข ก็ต้องไปรักษามันเพื่อจะเก็บไว้ให้สมกับความอยากนั้นไง เห็นไหม ข้างในเป็นของปลอม หาข้างนอกมาข้างนอกก็เป็นของปลอม แล้วของจริงก็หาไม่เจอ

“ความโลภ ความโกรธ ความหลง” ความโลภ โลกอยากได้ อยากได้ขึ้นมาพยายามแสวงหา แสวงหามาติดขัด พอติดขัดขึ้นมา ความโกรธ ความผูกโกรธเกิดขึ้น ความโลภ ความโกรธ ความหลง อยู่ในหัวใจทั้งหมด แล้วมันคิดออกไปมันเป็นเรา ขณะที่เราคิด เราไม่รู้ที่เราคิดหรือ เราคิด เราแสวงหาออกไป ความโลภ ความโกรธ ความหลง เอาแต่ไฟมาเผาหัวใจของตัวเอง แล้วก็เราร้อนอยู่กลางหัวใจนะ แล้วเราก็แสวงหาธรรมๆ

แสวงหาธรรม ก็แสวงหาไม่เจอ เพราะแสวงหา มันก็แสวงหาในความคิดเดิม ในความคิดของเรา ความโลภ ความ โธษ ความหลง อยู่ในความคิดของเรา มันมีอยู่กับตัวเราตลอดเวลา แล้วมันคิดออกไป มันบิดเบือนไป มันเบี่ยงเบนความเห็นตามความเป็นจริง

ในศาสนาสอนหลักศาสนาถูกต้องทั้งหมดเลย แต่เราไม่เห็นตามเป็นจริงของศาสนานั้น เราเบี่ยงเบนความคิดของกิเลสเห็นไหม ที่ว่ากิเลสมันเป็นไฟ เป็นไฟตรงนี้

เป็นไฟเพราะมองไม่เห็นมัน แล้วมันคิดมาพร้อมกับความคิดของเรา แล้วคิดว่า ควรจะเป็นอย่างนั้น น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วทำอย่างนั้นจะได้ผลประโยชน์เป็นอย่างนั้น เห็นไหม นี่มันล่อก่อน

พอมันล่อขึ้นมา ทำไป ทำตามนั้น พอมันล่อขึ้นมา มันก็ว่าผลจะเป็นอย่างที่มันพอใจ มันก็จินตนาการออกไป นี่มันปลอมแต่ข้างใน แล้วกระทำออกไป ความคิดนั้นพยายามกระทำออกไป อย่างที่กิเลสมันเบี่ยงเบนให้เห็นอย่างนั้น แล้วก็ทำไป ทำอย่างนั้น พอทำไม่สมปรารถนาความโกรธ ความโลภ ความโกรธ ความหลง มันคลุกเคล้า มันหมุนเวียน ไป ไปจนหัวใจเราก็เอาแต่ไฟมาเผาผลาญใจตัวเอง นี่ธรรมะสอนอย่างนั้น

สอนไม่ได้สอนที่อื่นเลย เรามองกันโลกเจริญๆ โลกเขาใช้กิเลสกัน ไม่ให้มันเจริญขึ้นเลย เราก็ตามโลกไป เกิดมาในโลก ต้องอยู่กับ โลกเขา ปัจจัยเครื่องอยู่อาศัย เราอาศัยเขา เราอาศัยปัจจัยเครื่องอยู่อาศัย ถ้ามันสะดวกสบาย สิ่งที่มาดำรงชีวิตเป็นปัจจัย ๔ มันจะให้เราที่มีความเป็นอยู่ดีขึ้น อันนั้นเราก็ใช้ไปด้วยความที่ว่าภาระหน้าที่ รู้สิ่งนี้เป็นเครื่องดำรงชีวิตเพื่อดำรงชีวิต เพื่อความสะดวกสบายของเรา

ความสะดวกสบายนั้นเป็นส่วนหนึ่ง แต่เราไม่คิดมันเห็นไหม นี่ผู้มีธรรมในหัวใจ มีความคิดในหัวใจ สิ่งนั้นมันเป็นประโยชน์ มันเป็นประโยชน์ขณะที่เราใช้มัน แต่การบำรุงรักษามันก็เอาพลังงานของเราไปขนาดไหน แสงหาม่าบำรุงรักษามัน นี่มันเป็นโทษทั้งหมด การบำรุงรักษาเป็นโทษ มันก็เป็นโทษถ้าเราคิด ถ้ามันไม่เป็นโทษ มันเป็นประโยชน์ ก็ประโยชน์เล็กน้อย

การครองเรือนในโลกนี้ องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกเลย “เปรียบเหมือนวิดน้ำทั้งทะเลเพื่อเอาปลาตัวเดียว” ชีวิตนี้แสนทุกข์ ไม่ต้องบอกหรอก เราหันหน้าเข้าหากัน ชีวิตนี้แสนทุกข์

เว้นไว้แต่กิเลสขาขึ้น พวกวัยรุ่น พวกคนหนุ่มคนสาว ขณะที่ชีวิตกำลังรุ่งเรือง กำลังจะไปข้างหน้า มองแล้วก็จินตนาการว่าชีวิตนี้จะมีความสุขมากเลย จะว่าชีวิตนี้หวังว่าจะประสบความสำเร็จอย่างนั้นๆ คิดไปกัน แล้วก็ใช้ชีวิตไป จนถึงก่อนชีวิต ถึงขั้นปลายของชีวิต นี่กิเลสขาลง

ถ้าคนมีธรรมในหัวใจ มันยังคิดว่า เราควรจะทำที่พึ่ง ถ้าคนไม่มีธรรมในหัวใจ ไม่คิดถึง ศาสนามีเหมือนไม่มี มีอยู่เหมือนมันไม่มี เพราะไม่สนใน มันจะไม่เข้ามาหาสิ่งนี้เลย แล้วก็เราร้อนอยู่กับใจดวงนั้น แล้วก็เกิดตาย เกิดตายไป

อำนาจวาสนาของใจแต่ละดวงไม่เหมือนกัน เพราะการเกิดและการตาย การสะสมของใจมาไม่เหมือนกัน นี่คนถ้ามันสะสมไป เรายังทำของเราบ้าง เราสะสมใจของเราไป เราไปเกิด เราก็ก็นเกิดในที่มิบุญพวาเกิด ที่มีที่พึ่งอาศัยพอสมควร แต่ถ้าคนที่มันกิเลสขาลงก็ไม่สนใจเลยเห็นใหม่ แล้วมันจะเกิดเป็นอะไร ในเมื่อชีวิตนี้ ปัจจุบันนี้เราร้อน ไปด้วยความเราร้อน

ความเราร้อนในหัวใจนั้นมันหนักเห็นใหม่ จิตนั้นเหมือนก้อนหิน มันตกไปในที่หนักอยู่แล้ว จะเกิดเป็นอะไรไปอีกล่ะ เพราะจิตมันเราร้อนไปตลอด นี่กิเลสขาลง ถ้ากิเลสขาลงมันก็มองไป นี่มันมีภัยไปตลอดเลย แต่เราไม่เห็นว่ามันเป็นภัย เมื่อไม่เห็นเป็นภัยเราก็ก็นอยู่กับสิ่งนั้นไป มันเหมือนอยู่แบบภาวะจำยอม เราต้องยอมไปกับสิ่งนั้น เพราะเราไม่มีเครื่องมือ

แล้วเราก็กินมาเห็นใหม่ เกิดมาพบพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าสอน เรื่องการตัดดับทุกข์ การตัดกิเลสออกจากหัวใจ แล้วตัดกิเลสออกจากหัวใจ ไปตัดที่ไหนล่ะ? มันไปตัดอยู่ในร่างกายของเรา ถ้าเรามีความเชื่อ เราจะเชื่อหลักการของศาสนา เราเชื่อองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า

ความเชื่อนั้นทำให้เรามีแก้ไข หันกลับเข้ามา ความโลภ ความโกรธ ความหลง ดับลงเห็นใหม่ ถ้าเราทำความสงบของใจเข้ามา สิ่งนั้นมันแค่ระงับตัวลง สิ่งที่เราจับตัวลง มันจะทำให้เรามีแก้ไข มันมีหลักยึดของหัวใจ หัวใจมีเครื่องอยู่เครื่องอาศัย แต่ตอนมีมันไม่มีเครื่องอยู่เครื่องอาศัย แล้วมันก็จับอะไรไม่ได้

ผู้เริ่มต้นใหม่จะเป็นอย่างนั้นทั้งหมด คนประพฤติปฏิบัติใหม่จะเป็นอย่างนั้นหมดเลย เพราะว่าเหมือนกับเราจะแบกภูเขาทิ้งลูกด้วยกำลังของเราคนเดียว อันนี้ก็เหมือนกัน กิเลสมันปกคลุมหัวของหัวใจไว้ทั้งหมดไง มันครอบคลุมความคิดไว้ทั้งหมดเลย จะขยับไป ขยับไม่ออกเลย หนักแน่นมาก ความคิดของเรามันอยู่ในอำนาจของกิเลส

พออำนาจของกิเลส มันกระดิกพลิกแพลงขนาดไหน กิเลสออกหน้าก่อนแล้ว ออกหน้าว่าต้องเป็นอย่างนั้น ควรทำอย่างนั้น แล้วพอจะหันมาเชื่อธรรม ธรรมมาจากไหน? ธรรมมาจากธรรมวินัยที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกไว้ “อานนทีถ้าเรา ปรินิพพาน ไปแล้ว ธรรมและวินัยจะเป็นศาสดา” ปัจจุบันนี้พระไตรปิฎกเป็นศาสดา ธรรมในพระไตรปิฎก ธรรมในหนังสือหนังสือที่เราศึกษากันมา มันก็ย้อนกลับมา

นี่ธรรมที่ย้อนกลับมา มาจากที่ไหน? เราศึกษามา “สุตมยปัญญา” เราศึกษามาจากข้างนอก เราศึกษาเข้ามา กิเลสมันก็พลิกแพลง มันก็บิดเบือนว่าไม่ใช่เป็นอย่างนั้น จะเอาไม่เชื่อเอานะ มันจะเป็นไปได้ได้อย่างไร? คนเราจะเห็นไปได้อย่างนั้นหรือ? ศาสนามี เริ่มต้นเปิดหัวใจนะ กิเลสมันก็พยายามจะปฏิเสธแล้ว มันจะไม่ให้ศึกษาเลย

พอศึกษาขึ้นมาแล้วก็ยังวางแนวทาง มันจะทำได้อย่างนั้นหรือ? แล้วถ้าทำมันก็ยัง คิดมันพยายามผลักดันให้ความคิดนั้นผิดไป การกระทำนั้นผิดจากหลักความเป็นจริง มันจะลงตามความเป็นจริงไม่ได้ ธรรมะละเอียดอ่อน ลึกซึ้งมาก... ลึกซึ้งไปในหัวใจ เวลาทุกข์ขึ้นมาเราไม่เคยเห็นหรือ ทุกข์ดับไปแล้วเราถึงสะใจนะ เราถึงเสียใจ เราถึงเจ็บปวด หัวใจว่ามีเราความทุกข์มาก วิบากมันใช้จนหมดไปแล้ว เรายังไม่เห็นเลย เราเห็นแต่ว่า มันชี้ทิ้งไว้ในหัวใจใจ

รอยขีดของมันคือความทุกข์ในหัวใจของเรา เราทุกข์มาก ทุกข์มาก... แล้วเราจะทำ ความสงบขึ้นมา เราจะจับตัวหัวใจ ให้ใจมันสงบขึ้นมา คำบริกรรมคำเดียวก็พูดไม่ได้นะ พุทฺโธคำเดียวนี่ยังคิดไม่ออกเลย ถ้าคิดขึ้นมาแล้ว มันจะมีประโยชน์หรือ? มันมอง เหมือนกับของไร้ค่านะ ใกล้เคียงกับดินอย่างไร

ของที่มีคุณค่ามาก มองว่าของไร้ค่า ถ้าเราจินตนาการคิดแต่เรื่องของกิเลสออกไป มันจะคิดได้โอ้โฮ... เรานี้มีปัญญามาก เราคิดว่าเรานี้เป็นผู้ที่มีปัญญา เราจะคิดออกไป ความคิดเราจะไปทางไหนก็ได้ มันไปได้สุดขอบฟ้านั่นนะ ว่าอันนั้นจะเป็นธรรม มันจะเป็นธรรม ธรรมกิเลสพาคิด กิเลสพาทำ กิเลสพาออกไป มันจะเป็นธรรมมาจากไหน? มันก็เอาพื้นเอาไฟมาให้เท่านั้น

แล้วเราจะสงบมัน เราจะพยายามทำความสงบของมัน ใช้ปัญญาคิดออกไป ถ้ามี ปัญญานะ ความคิดที่ความโลภ ความโกรธ ความหลง ของเราที่เราคิดออกไป ความ

ระงับความโกรธ ความโลภ ความหลง คือว่าเราระงับออกมา ระงับให้จิตมันสงบเข้ามา ด้วยใช้ปัญญาอบรมสมาธิที่เขาคิดออกไป พยายามดูความคิดของใจ ใจเกาะเกี่ยวสิ่งใด เห็นว่าเป็นโทษ สิ่งนั้นเป็นโทษ อะไรก็เป็นโทษทั้งหมด ความคิดนี้ก็ เป็นโทษ นี่มันจะ ปล่อยวางเข้ามา... ปล่อยวางเข้ามา...

ความปล่อยวางเข้าอย่างนี้ มันระงับเฉยๆ มันระงับจากที่มันเคยคิดไปโดยธรรมชาติของมัน มันมีธรรมเข้าไปเกาะเกี่ยวตามความคิดไปตลอดเวลา ความคิดนั้นจะระงับได้ ในเมื่อความคิดระงับได้ มันไม่มีเหยื่อ มันไม่มีสิ่งใดที่ว่ามันจะกิน ไม่มีเชื้อไฟนไฟเข้าไปในกองไฟ กองไฟนั้นต้องดับลง ถ้าเราใช้ปัญญาไตร่ตรองออกไป ใคร่ครวญกับความคิดนั้นไป มีสติสัมปชัญญะเข้าไป เท่ากับเราก็เอาเหยื่อออก เอาไฟออกจากกองไฟนั้น กองไฟนั้นต้องระงับลง

สิ่งที่ระงับลง ความโลภ ความโกรธ ความหลง ระงับลงเฉยๆ ความระงับลงมันก็มีหลักของใจแล้ว มันเริ่มปล่อยวาง มีความเบา มีความคิดปลอดโปร่งอยู่ชั่วคราวนี้สมาธิอ่อนๆ เกิดขึ้น ความปลอดโปร่งของใจ ใจจะสบายมาก มีความสบายใจ มีความสุขใจ พอสมควร ทำอย่างนี้บ่อยๆ เข้า

ถ้าทำบ่อยๆ เข้า ความสงบมากเข้า... มากเข้า... จิตจะตั้งมั่น กำหนดพุทโธ... พุทโธ... ก็เหมือนกัน ใช้คำบริกรรม แต่กำหนดพุทโธนี้เหมือนกับข่มเขาโคกินหญ้าเลย ความคิดของใจโดยปกติ ความฟุ้งซ่านของใจมันเป็นอาหาร มันเป็นเนื้อเดียวกัน อาหารกับใจมันเป็นสิ่งที่... ใจนี้หิวโหย ขันรั้งกับจิตไม่ใช่อันเดียวกัน แล้วขันรั้งมันเกิดดับ เกิดดับ จิตนี้มันรู้ตัวอยู่ตลอดเวลา นี่มันมีอาหารให้กินตลอดเวลา

พอมันกินตลอดเวลา มันเปลี่ยนเห็นใหม่ ข่มเขาโคกินหญ้า เปลี่ยนจากอาหารที่มันกินอยู่ มันอยู่คาปากมัน อารมณ์ความคิดฟุ้งซ่านมันอยู่ที่คาปากของใจนั้น เราข่มให้มันมากินหญ้า ข่มให้มากินพุทโธ เอาอาหารใหม่ พุทโธ... พุทโธ... มันถึงสืบทอดเนื่องได้ยาก อาหารนี้เป็นอาหารของธรรม

“ธรรมรส” รสของธรรมชนะรสทั้งปวง รสของธรรมนี้ แต่กิเลสไม่เห็นอย่างนั้น เห็นว่ารสของกิเลส รสของอารมณ์ที่ความคิดฟุ้งซ่านนั้นเป็นอาหารของใจ รสอย่างนี้ต่างหากเป็นความพอใจของเขา มันกินดื่มอยู่อย่างนั้น แล้วมันจะเอาความสงบมาจาก

ไหนด นี่ข่มเขาโคกินหญ้า กำหนดพุทโธคำหนึ่งก็หาย แล้วก็พุทโธใหม่ๆ พุทโธอยู่เรื่อยๆ จนกว่าจะตั้งมั่นได้ จิตนี้ตั้งมั่น

พอจิตนี้ตั้งมั่น มันก็ปล่อยจากรูป รส กลิ่น เสียงต่างๆ เข้ามา นั่นละความ โลก ความโกรธ ความหลงระงับลง พอระงับลงขึ้นมา มันถึงว่าความระงับเฉยๆ มันก็เว้งว่าง ความเว้งว่างอันนี้มันก็ว่าบางทีว่าเป็นผลนะ บางคนว่าสิ่งนี้เป็นผล นี่กิเลสเป็นภัย เป็นภัยอย่างนั้น

การประพฤติปฏิบัติไป มันจะเป็นภัยกับตัวเองไปตลอดเลย เพราะว่ามันพยายาม ขับไสให้สิ่งที่เราต้องการจะให้เข้าเป้า สิ่งที่ว่าเข้าไปชำระกิเลสเข้าเป้า คือเข้าไปทำลายตัวของกิเลสที่อยู่ในหัวใจนั้น มันต้องมีความขับไส แก่นของกิเลสนี้ แน่นหนามั่นคงในหัวใจนี้แน่นอน เพราะชีวิตนี้การเกิดและการตาย องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก ไม่มีเงื่อนไข และไม่มีเงื่อนไขปลาย มันฝังมาจนเหมือนกับเป็นเนื้อเดียวกัน จะเป็นเนื้อเดียวกันเห็นไหม

เหมือนเชื้อโรคอยู่ในร่างกาย ถ้ามีเชื้อโรคอยู่ ถ้าโรคนั้นรุนแรง เราจะเจ็บไข้ได้ป่วยมาก ถึงกับเสียชีวิตได้ ถ้าเชื้อโรคนั้นรุนแรง ถ้าเชื้อโรคนั้นอ่อน มันก็อยู่ในหัวใจ ในร่างกายเราเหมือนกัน เราไม่ต้องบำรุงรักษามันก็หายได้เหมือนกัน เชื้อโรคบางอย่างในร่างกายของเรา มันเป็นประโยชน์ขึ้นมา เหมือนพวกวัคซีนฉีดเข้าไปในร่างกาย มันจะเข้าไปป้องกันโรคอย่างหนึ่ง

อันนี้ก็เหมือนกัน ในหัวใจ ภูมิด้านทานเป็นเชื้ออย่างหนึ่ง มันก็มีประโยชน์ของมันในหัวใจของเรา กิเลสก็มีกุศล-อกุศลอยู่ในหัวใจ มันเกิดมา มันถึงว่าเกิดลุ่มๆ ดอนๆ ใจ เกิดในที่สูงก็ได้ ดวงใจทุกดวงใจ แม้แต่องค์กรสมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เคยไปหมดใน ๓ โลกชาตุนี้ จิตทุกดวงเคยเกิด เคยตายใน ๓ โลกชาตุนั้น เทวดาก็เคยเป็น พรหมก็เคยเป็น นรกอเวจีก็เคยตกมา เพราะไม่มีจิตดวงไหนเลยที่ไม่เคยทำความดีและความชั่ว

ความดีและความชั่วคละเคล้ากันไป ในจิตแต่ละดวง คละเคล้ากันไปทุกดวงใจ ต้องมีสิ่งนั้นในดวงใจ โดยธรรมชาติของมัน แล้วเวลามันดับขันธไป หมดยุคชาติหนึ่ง มันต้องไปต่อภพชาติหนึ่ง ต่อไปเรื่อยๆ อย่างนั้น เวียนตายเวียนเกิด เพราะโลกนี้เป็นโลกของอนิจจัง

สรรพสิ่งใดๆ เกิดขึ้น ตั้งอยู่ แล้วดับไปโดยธรรมชาติของมัน ทั้งอารมณ์ความคิดของเราก็เป็นอนิจจัง การเกิดและการตายในภพชาติหนึ่งๆ ก็เป็นอนิจจัง มันเป็นสมมุติ สัจจะ สัจจะนี้มันมีชีวิตเกิดขึ้นมาแล้ว ต้องดำรงชีวิตหนึ่ง แล้วต้องตายไปเป็นธรรมดาเลย

สมมุติสัจจะนี้มันเป็นความจริงชั่วครั้งชั่วคราว แล้วจิตดวงที่มันไม่เป็นสมมุติ สัจจะ มันมีอยู่อันหนึ่ง อยู่ในร่างกายของเรา จิตดวงนั้นไม่เคยเกิด ไม่เคยตาย แต่ต้องเสวยภพต่างๆ ถ้ามันเกิดเป็นมนุษย์นี้ มีร่างกายและจิตใจ ว่าเป็นเรา มันจับต้องได้

แล้วเวลาเกิดเป็นนามธรรมล้วนๆ เกิดเป็นเทวดา เกิดเป็นพรหม มันก็เป็นนามธรรม ไม่มีร่างกาย แต่มันก็มีชั้น มันมีชั้นเพราะมันไม่ใช่จิตดวงเดียว จิตที่มีชั้น สถานะของภพชาติ ชั้น ๔ ชั้น ๑ พรหมมีชั้น ๑ ชั้น ๔

ชั้น ๕ นี้เป็นสัตว์นรก เป็นมนุษย์อย่างเรานี้ชั้น ๕ มีชั้น ๕ มีธาตุ มีชั้น จิตนี้วนไป เวียนมาอยู่อย่างนั้นตลอดเวลา จริตนิสัยของคนถึงไม่เหมือนกัน กิเลสในหัวใจคนถึงไม่เหมือนกัน ใจ พอกิเลสไม่เหมือนกัน กิเลสบางคนมันหนักไปทางไหน พอมันถูกสิ่งใดที่ไปถูกใจของกิเลส กิเลสจะพาวิ่งเต้นแผ่นกระโดดไปทางนั้นเลย มันเป็นไปได้ง่าย

การประพฤติปฏิบัติก็เหมือนกัน ว่าจะไปชำระกิเลส แล้วมันไปชำระกิเลสตรงไหน ในเมื่อจิตมันเป็นความสงบของตัวเอง กิเลสมันก็หลอกแล้วว่าสิ่งนั้นเป็นผล นี้หญาปากคอกเลยนะ ระวังความโลภ ความโกรธ ความหลง ระวัง! ก็คำว่าระวังความโลภ ความโกรธ ความหลงมันไม่ได้ดับ ไม่ได้ชำระ ไม่ได้ขาดออกไปจากใจเลย แค่ความสงบของใจ

แต่ความเว้งว่าง ความแปลกประหลาดของใจนะ มันจะเว้งว่างมาก ถ้ามีความสุขเข้าไป ละเอียดเข้าไปเรื่อยๆ สิ่งนี้มันเป็นความสุขแน่นอน เป็นความสุข แต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าไปศึกษากับอาหารคาวสก็เหมือนกัน นี่สมาบัติ ๘

ฉานสมาบัติ ความสงบของใจ มันมีมาโดยดั้งเดิม ของเขามีมาเป็นพื้นฐานในหัวใจของสมัยพุทธกาล มีสิ่งนี้ในหัวใจ เพียงแต่รอคนชี้ทางออกเท่านั้น แต่ในสมัยเราประพฤติปฏิบัติ แล้วภัยของกิเลสที่กิเลสเป็นภัยในหัวใจ มันก็บอกว่าสิ่งนี้เป็นผล แล้ว

มันจินตนาการ ถ้าเป็นผลแล้วมันจินตนาการ เว็วว่างว่าสิ่งนั้นเป็นผลออกมาเห็นใหม่ จะ เว็วว่างขนาดไหนนะ

โมฆราช พรหมณ์ ๑๖ ไปถามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าว่า “จิตนี้มองไปในโลกนี้ว่างหมด ความว่างนี้ว่างหมดเลย”

“โมฆราช ถ้าโลกนี้เป็นความว่าง เธอต้องถอนอรรถานุกิเลส อรรถานุตาในความว่างนั้นออกไป”

ถอนอรรถานุตา โมฆราชนั้นถึงสำเร็จเป็นผลไป ความว่างนั้นไม่ใช่! ความเว็วว่างของใจที่มันว่าง ปล่อยวางมานี้มันเป็นความว่างอะไร? เป็นความว่างของสมถกรรม ของสมาธิ ของความปล่อยวางของใจ แล้วมันจินตนาการได้ กิเลสเป็นภัย มันจะสวมรอยใสสวมรอยว่าสิ่งนั้นเว็วว่าง เป็นความสุข มันชั่วคราว มันเสื่อมสภาพโดยธรรมชาติของมัน

ถ้าเราไม่ยกขึ้นวิปัสสนานะ มันจะเสื่อม โดยธรรมชาติเลย เพราะ “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีการเกิดขึ้นเป็นธรรมดา สิ่งนั้นต้องแปรสภาพเป็นธรรมดา” อันนี้มันแปรสภาพโดยเนื้อหาของเนื้อของใจ เนื้อของธรรมอันนั้น

แต่เราไม่เห็นตามความเป็นจริง ว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งมันเกิดขึ้นเป็นธรรมดา เราไม่เห็น เพราะเราไม่เห็นกิเลสไง ตรงนี้ยังไม่เห็นกิเลสเลย ยกขึ้นวิปัสสนามันถึงจะเห็นกิเลส นี่ถ้าเห็นกิเลส จับกิเลสได้ ถ้าจับกิเลสได้ “กาย เวทนา จิต ธรรม” นี่สิ่งใดสิ่งหนึ่ง จับสิ่งนั้นแล้ววิปัสสนาไป มันจะเป็นผล ถ้าเป็นผลมันต้องมีขณะของจิต

ขณะจิตที่พลิกนะ พลิกจากที่ว่าเป็นปุถุชนเป็นพระอริยบุคคลขึ้นมา ขณะของจิตนี้สำคัญมากเลย ถ้าจิตมันพลิกออกไป จิตพลิกขนาดจากปุถุชนเป็นพระอริยบุคคล สัมผัสมันขาดออกไปจากใจ สัมผัสขาดออกไปขณะจิตที่พลิกออกไป พอจิตนี้พลิกขึ้นไป สัมผัสขาดไปพร้อมกัน พร้อมกันขณะที่เป็นไป

ขณะเล็กหรือขณะใหญ่ ไม่เหมือนกัน คนอยู่ที่อำนาจวาสนาการสะสมมา ถ้าขณะใหญ่ ขณะพลิกทีเดียวมันจะฟ้าดินถล่มทลาย เลื่อนขึ้นไปในหัวใจ มันจะสั้นไหวไปในหัวใจ แต่ละหัวใจนั้นจะสั้นสะเทือนไปหมดเลย แล้วปล่อยกิเลสออกไป อันนั้นขณะใหญ่

ขณะเล็กมันปล่อยวางไปเฉยๆ แต่สังโยชน์มันขาดออกไปจากใจ นี่ขณะของจิตที่มันจะพลิกสภาพ มันต้องเป็นไป มันถึงว่าเป็นสิ่งที่ว่าเป็นจริงตามนั้นไง แต่มันไม่มีขณะเห็นใหม่ ถ้ายังไม่มีขณะจิตที่พลิก พลิกแล้วไม่ใช่พลิกธรรมดา โมฆราชนี้ พอองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าให้ถอนอรรถานุกิเลส ถอนที่เดียวหมดสิ้นกิเลสไปเลยทีเดียว เพราะอะไร? เพราะว่าขีปปาภิญญา

ขีปปาภิญญาหมายถึงผู้ปฏิบัติเร็ว รู้เร็ว ทีเดียวจบไป แต่ปัจจุบันนี้เป็นเนยยะสัตว์ สิ่งที่เป็นเนยยะสัตว์ “มรรค ๔ ผล ๔ นิพพาน ๑” ให้เราก้าวเดินเข้าไป เป็นขั้นเป็นตอน เข้าไป จิตนี้จะก้าวเดินขึ้นไปเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไป ก้าวเดินขึ้นไปตามแต่ว่ามันพัฒนา จิตขึ้นไป เป็นถึงบุคคลขั้นไหนๆ นี่เหมือนกัน ขณะมันต้องมี

แล้วถ้าขณะมี กิเลสเป็นภัย ขณะนี้ ขณะจิตนี้ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า... ธรรมและวินัยอยู่ในพระไตรปิฎก ธรรมและวินัยบอกว่าขณะนี้สำคัญ ขณะที่จิตจะพลิกนี้ แล้วพอรู้จักว่า “ขณะ” มันก็สร้าง

เวลาจิตนี้สงบ ก็ว่าสิ่งนี้เป็นผล ภัยในการประพฤติปฏิบัติ ภัยนี้ยังให้เราผิดพลาด ผิดพลาดแล้วให้ผลกับจิตดวงนั้นนะ จิตดวงนั้นจะทำให้ผิดพลาด ให้เน้นเข้าไปถ้าจิตดวงนั้นไม่เสียหาย จะทำให้เน้นซ้ำ มันไม่ได้ประโยชน์ ไม่ได้ผลตามที่เรที่ตั้งใจไว้ มันจะเป็นความผิดพลาดให้เราเสียเวลาไป แต่ถ้าทำให้เสียจนจิตนั้นเสียไป ก็เป็นไปได้

พอรู้ว่าขณะนี้ก็เหมือนกัน พอเห็นว่าขณะของจิตนั้นจะเป็นไป ก็พยายามจะพลิก แปลง ว่าสิ่งนั้นเป็นอาการ สิ่งนี้เป็นผลขึ้นมา สร้างจินตนาการขึ้นมา ให้เป็นขณะโดยสำเร็จรูป ขณะของจิตที่เป็นไปให้มันสำเร็จรูปว่า มันควรจะเป็นอย่างนั้น ควรเป็นอย่างนั้น เป็นขณะจิต อันนั้นมันเป็นขณะที่ว่าไร้เดียงสา เป็นขณะจิตของจิตที่อ่อนๆ ที่ไร้เดียงสาภาวะมากเลย

เราสร้างจินตนาการขึ้นมาเพราะอะไร? เพราะมันสร้างขึ้นมาอย่างไร มันรู้อยู่ในตัวมันเอง กิเลสไร้เดียงสา ความคิดอ่อนๆ ของกิเลสที่มันลอกลวงออกไป หลอกลวงว่า จิตนี้เป็นขณะที่พลิก มันสร้างจินตนาการมาให้มันเป็นแบบนี้ พอเป็นแบบนี้ขึ้นไป มันก็จะสะสมให้กิเลสยิ่งแก่กล้าขึ้น เอาตัวอ่อน เอาเหยื่อล่อ ล่อให้กิเลสมันเข้มแข็งขึ้นมา ล่อ

ให้เป็นไป ว่าเป็นขณะของจิต มันไม่เป็นขณะของจิตเพราะอะไร? เพราะมันไม่มีสังโยชน์ขาดออกไป

สังโยชน์ไม่ขาดออกไปจากใจ จะไม่รู้ตามความเป็นจริงเลย ถ้าไม่ขาดออกไปจากใจ จะเอาอะไรมาเป็นขณะ ในธรรมบอกว่า “ขณะกิเลสขาดออกไปจากใจ ตั้งแนชขาด”

ความขาดออกไปตั้งแนชขาด ตั้งแนชขาดหมายถึงขณะของจิต ขณะของจิตที่มันมีมา ถ้าจิตนี้ไม่มี ความ โลก ความ โกรธ ความ หลงระงับลงเท่านั้น สิ่งทีั้ระงับลงมันอ่อนตัวลงไป ก็อ่อนตัวลงไป แต่มันไม่สามารถจะชำระหนี้ มันอยู่ที่อำนาจวาสนา

อำนาจวาสนาของคน เราจะยกขึ้นมาเปรียบเทียบกันไม่ได้ ถ้าทำแล้วมันไม่ได้ผล เราก็ต้องทำของเราตรงนี้ มันจะเป็นผล จะเป็นทางสิ่งอื่นไม่ได้ ถ้าทางอื่นมี องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าสอนแล้ว ทางที่มันจะสะดวกสบายออกไปกว่านี้ มันไม่มี จะเป็นทางนี้ทางเดียว นี่มรรคอรียสัจจัง

ทางมรรค ทางชำระกิเลสนี้ต้องเป็นแบบนี้เท่านั้น ความสงบของใจขึ้นมาแล้ว ต้องยกขึ้นเป็นงานชอบ ถ้างานชอบ เป็นความชอบของใจ ความชอบของกิเลสมันเป็นความชอบอย่างหนึ่ง ความชอบของกิเลสมันพยายามผลักดันให้งานนี้ผิดพลาดออกไป แล้วมันก็จะทำงานแต่ความสะดวก สะสมแต่กิเลสขึ้นมาในหัวใจนั้น

ความดำริชอบก็เหมือนกัน งานชอบ ความดำริชอบ ความดำริก็คือปัญญา ปัญญาดำริชอบเรามีออกไปอย่างไร มันดำริประสาชของกิเลสที่มันครอบคลุมของในวิญญูนี้ กิเลสเหมือนขันช กิเลสนี้เอาความคิดของเรามาใช้ ในเมื่อเราคิดอย่างไร กิเลสคิดตามไป แล้วกิเลสก็ออกหน้าไปตลอดเวลา นี่ความคิดของขันช

ความคิดของขันชเป็นความคิดของการจำ การจำคือสัญญา สัญญาจำมา สั่งขารปรุงแต่ง ความคิดมันปรุงแต่ง ความคิดในวงของกิเลส มันความคิดในขันช ความคิดในขันชมันจะเป็นมรรคไปที่ไหน มันไม่เจริญเติบโตขึ้นไปได้

แต่ปัญญาในหัวใจสิ ปัญญาที่เกิดขึ้นมาจากใจ นั่นละมรรคอรียสัจจังเกิดจากตรงนั้น มันไม่ใช่ความคิดที่ว่าเราสำเร็จรูปมา ถือว่าเป็นขณะที่สำเร็จรูป ที่ตั้งขึ้นมาได้ ความคิดสำเร็จรูปอย่างนี้ กิเลสมันหัวเราะเยาะ มันเป็นอดีต อนาคต มันไม่เป็นปัจจุบัน

หรือ มันเป็นอดีต อนาคต ความรู้เท่าทันกัน คนที่จะหลอกลวงกัน ความรู้ไม่ทันกัน แม้แต่ขณะก้าวหนึ่ง ไ้คนเดินตามหลังมาก็หมดตัวตลอดไป หมดตัวตลอดเวลานะ คนเดินตามคนข้างหน้าไม่ทัน เขาจะทำอะไรก่อน การพนันขันต่อทุกอย่าง เขาจะได้กำไรไปตลอดเวลา

อันนี้ก็เหมือนกัน ในเมื่อไม่เป็นปัจจุบัน ไม่เป็นหนึ่งเดียว ไม่พร้อมกัน แล้วมันจะเอาอะไรมาเป็นความจริง มันเป็นอดีต อนาคต มันจะโดนหลอกไปตลอดเวลา ใจดวงนี้จะโดนหลอกไป แล้วก็ทำให้จิตนี้เว้งว่าง จิตนี้เสียไป มันจะเว้งว่าง มันจะมีความผิดพลาดของใจดวงนั้น มันถึงสำคัญ ครูบาอาจารย์สอนตรงนี้ไง ที่ว่าพระกรรมฐานติดครู ติดอาจารย์ ติดตรงนี้

ติดตรงที่ว่า อำนาจวาสนาของเราไม่ถึง ถ้าเราทรงอิทธิย์ของเราไว้ ฟังสิ! ถ้าเราทรงอิทธิย์ พยายามทำอิทธิย์ให้แก่กล้าขึ้นมา มันสามารถทำได้ เพราะอำนาจวาสนามันก็เกิดขึ้นในการประพฤติปฏิบัติ

การนั่งสมาธิ การนั่งภาวนานี้ เป็นยอดของการสร้างอำนาจวาสนา อำนาจวาสนาสิ่งที่ว่ามันจะเป็นไปอย่างนั้น มันเป็นอดีตมา เราสร้างมาแล้วเป็นปัจจุบันนี้มันถึงเป็นเรา ปัจจุบันนี้มันก็เป็นแค่เสมอตัว แต่ในการประพฤติปฏิบัติ ในการสะสมอิทธิย์ให้แก่กล้าขึ้นมา เกิดโพชนงค์ ฌัมมวิจยะ ความโพชนงค์นี้เราคิดขึ้นมา เราไตร่ตรองในธรรม เรามีสติสัมโพชนงค์พร้อมอยู่ตลอดเวลา

ถ้าเรายังไม่เป็นไปขณะจิตที่มันจะเกิดขึ้น เราต้องสะสมของเราขึ้นมา การสะสมขึ้นมานี้ก็คือตัวบุญกุศล นี่ก็คือตัวอำนาจวาสนา ตัวสำคัญมาก แต่ถ้าเราเป็นคนด่วนได้ใจเร็ว กิเลสมันแซงหน้า แซงหลัง กิเลสมันพยายามจะบอกให้เป็นไปอย่างนั้น สร้างขณะเทียมขึ้นมาไง

สิ่งที่เป็นขณะเทียมขึ้นมา มันสร้างเทียมๆ ขึ้นมา พอสร้างเทียมขึ้นมามันไม่เป็นไป สิ่งที่ไม่เป็นไป อันนั้นก็ป็นภัยของกิเลส แล้วปฏิบัติไปจะเป็นผลตามนั้นไหม? มันไม่เป็นผลตามนั้น มันเป็นผลเทียมเหมือนกัน ถ้าเป็นผลเทียมขึ้นมา ให้อะไรกับใจดวงนั้น ให้ความสุขจริงหรือ? ในเมื่อสิ่งนั้นไม่เป็นไป มันให้แต่พิษภัย

ขณะที่จิตมันสงบ มันสร้างสมขึ้นมา มันมีความสงบเป็นพื้นฐาน มีความสงบ มีความตั้งมั่นเป็นของใจเป็นพื้นฐานขึ้นมา มันถึงต้นขึ้นมาได้ขนาดนี้ ถึงทำความเพียรของเราขึ้นมา หมุนขึ้นมาได้ขนาดนี้ แต่ในเมื่ออินทรีย์ไม่แก่กล้า อำนาจวาสนาของเรามันไม่ถึง มันเหมือนกับโลกนี่จะเป็น...

โลกนี้องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอก “อจินไตย ๔” โลกนี้เป็นอจินไตย แล้วเราเป็นสัตว์โลกเหมือนกับมันจะเป็นอจินไตย เวลามันทำไม่ได้มันเหมือนเป็นอจินไตย เหมือนมรรคผลไม่มี เป็นไปไม่ได้ ทำเป็นไปไม่ได้ โลกนี้เป็นอจินไตย แต่สัตว์โลกไม่เป็น!

สัตว์โลกเปลี่ยนแปลง หมุนเวียนตลอดเวลา สัตว์โลกไม่เป็นอจินไตย แต่สัตว์โลกอยู่ในโลกที่เป็นอจินไตย โลกที่เป็นอจินไตย คือ องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่าไม่มีต้น ไม่มีปลายเหมือนกัน ไม่ต้องไปคร่ำครวญว่าเราจะไม่มีเวลาจะเกิด ได้เกิดแน่นอน โลกนี้เป็นอจินไตยที่จะรองรับสัตว์โลกไว้ตลอดเวลา

เราเป็นสัตว์โลก สัตว์โลกที่จะสร้างสมบารมีขึ้นมาได้ ไม่เป็นอจินไตย อจินไตยคือสิ่งที่ใคร่ครวญไม่ได้ สิ่งที่ต้องไม่ได้ สิ่งที่จะนับเป็นกระบวนการประพฤติกฎปฏิบัติเป็นธรรมไม่ได้ แต่ขณะที่ปฏิบัติอยู่นี้ มันส่งเสริมขึ้นมา มันเป็นอย่างนี้! มันเป็นอย่างนี้เพราะมันมีความเป็นไปไม่ได้ จิตมันสงบขึ้นมา แล้วมันสร้างขณะเทียบขึ้นมา ขณะที่เทียบๆ ขึ้นมาเพราะอะไร? เพราะมันควั่นได้ ใจเร็วควั่นได้ อยากให้เป็นไป มันถึงไม่เป็นไป

ถ้ามีครู มีอาจารย์ จะย้อนกลับมาตรงนี้ จะต้องก้าวเดินไปทางนี้ทางเดียว ทางชำระกิเลสมันต้องมูมานะ แล้วสร้างสมของเราไป จนกว่าอินทรีย์นั้นแก่กล้า มรรคอรียสัจจะสัมปยุตกันชำระกิเลสออกไปได้จริงๆ เพราะนี่เป็นขณะที่จริง ขณะนี้มันถึงจะพลิกออกไป

พลิกออกไปจากปุณฺณกลายเป็นอริยบุคคลขึ้นไปเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป ครูบาอาจารย์บางองค์ เริ่มต้นตั้งแต่พิจารณาเวทนามก่อน พอพิจารณาเวทนา จนเวทนาไม่ใช่เรา เราไม่ใช่เวทนา ขาดออกจากกันไป เป็นพระโสดาบัน นี่ขณะจิตที่พลิกขึ้นไป

พิจารณาแล้วคิดขึ้นไป ยกขึ้นวิปัสสนาต่อไปนะ ถ้ามันไม่ยกขึ้นวิปัสสนาจะติดในขั้นนั้น ยกขึ้นวิปัสสนาไป เพื่อพิจารณากาย ทั้งกายออกไป กายกับใจแยกออกจากกัน เป็นพระสัททาคามี ยกจิตขึ้นวิปัสสนาในอสุภะ อสุภัง นี้เป็นพระอนาคามี ปล่อยอสุภะ อสุภังตามความเป็นจริง พิจารณาความเว้งว้างของใจใจ พิจารณาความสว่างไสวของใจ ใจนี้สว่างไสว ใจนี้เว้งว้าง พิจารณาจับตรงนั้นได้ พลิกอีกทีหนึ่ง นี่ขณะจิตที่มันพลิก แผลงขึ้นไป ครูบาอาจารย์บางองค์เป็นแบบนั้น

ครูบาอาจารย์บางองค์พิจารณากาย พิจารณากายจนเห็นกาย ลักแต่ว่ากาย กายนี้ไม่ใช่เรา เราไม่ใช่กาย ปล่อยกายไว้ตามความเป็นจริง ปล่อยกายนะ ใจนี้ปล่อยกาย สัมผัสขันธ์ขาดออกไป เป็นพระโสดาบันเหมือนกัน พิจารณายกขึ้นเพราะจรตนิสัยสะสมมาอย่างนั้น พิจารณายกขึ้นไปก็ไปเจอกายอีก พิจารณากาย กายจึงเป็นธาตุ เป็นดิน เป็น ลม เป็นน้ำ เป็นไฟ แยกออกจากกัน

ถ้าไม่ยกขึ้นมันติดในความว่างอยู่ ความว่างนี้ไม่ใช่งาน ความว่างเป็นความว่าง ยกขึ้นพิจารณากาย เห็นกายนี้เป็นอสุภะ ปล่อยอสุภะเป็นพระอนาคามี พิจารณากายนี้ พลิกออกไป เป็นพระอรหันต์ขึ้นไป

ครูบาอาจารย์บางองค์พิจารณาจิต จนจิตนั้นพิจารณาจิตนี้ จิตนี้ไปติดข้องในอะไร? จิตนี้ไปติดข้องในกาย พิจารณาจิตชั่วอยู่อย่างนั้น จิตอันนี้ไปเกาะเกี่ยวเพราะอะไร? เพราะว่าจิตกับกายนี้ยึดกันเป็นตัวตนของมัน มันยึดกันโดยธรรมชาติของมัน พิจารณาจนปล่อยวาง พิจารณาจนเข้าใจแล้วชำระออก

ขณะจิตที่ชำระออก เป็นพระโสดาบัน พิจารณาจิตชั่วเข้าไป ยกขึ้นเข้าไปเจอจิต พิจารณาจิตชั่วเข้าไป พิจารณาจนเข้าไปตามความเป็นจริง มันปล่อย จิตกับกายนี้ปล่อย ออกจากกัน เป็นพระสัททาคามี ยกขึ้นพิจารณาการระคะ มันก็พิจารณาจิต ไปเจอจิตอีก จิตนี้ก็เป็นกาม พิจารณาจิตนี้ชั่วเข้าไป จนจิตกับกามแยกออกจากกัน ชันชั้กับใจแยกออก จากกัน ปล่อยวางไปตามจริง เป็นพระอนาคามี

พิจารณาจิตชั่วเข้าไปอีก จิตนี้เป็นต่อของจิต พิจารณาจิตเป็นต่อของจิต พลิก ออกไป พิจารณาชั่วเข้าไป ปล่อยวางออกไป เป็นพระอรหันต์ออกไป

ในสติปัฏฐาน ๔ พิจารณากาย พิจารณาจิต พิจารณาเวทนา พิจารณาธรรม ก็ได้ ถ้าเราพิจารณากาย พิจารณากายส่วนใดส่วนหนึ่งของกาย การพิจารณาเกิดขึ้น วิปัสสนา จิตนี้สงบแล้วเกิดขึ้น วิปัสสนาในกายนั้น

วิปัสสนากาย ก็วิปัสสนาอยู่ตรงกายนั้น จนกว่าอินทรีย์จะแก่กล้า พิจารณาจน ปล่อยตามความเป็นจริง อำนาจของธรรมจักร อำนาจของปัญญา อำนาจของสมาธิ มันจะ เข้าไปสมุจเฉทปหาน พอสมุจเฉทปหานขาดออกไป นี่กายนี้สักแต่ว่ากาย จิตนี้สักแต่ว่า จิต ทุกข์นี้สักแต่ว่าทุกข์ มันจะแยกออกจากกัน ขณะที่มันเป็นไป มันขาดออกไปจากใจ เวียงว้างออกไปจากใจเลย นี่ในสติปัฏฐาน ๔ พิจารณากาย

สิ่งใดสิ่งหนึ่ง พิจารณาตรงนั้นที่เดียว จนกว่ามันจะขาดออกไป ไม่ต้องไปพะวง ว่าเรายังไม่ทำสิ่งอื่น คือพิจารณากายอยู่นี้ จะไม่ได้พิจารณาอย่างอื่น แล้วมันจะพยายาม ไปดึงสิ่งนั้นมาพิจารณา มันทำให้งานนั้นผิดพลาดออกไป ทำให้งานนั้นเน้นช้าออกไป ทำให้งานนั้นเป็นภาระรุงรังมากขึ้น

แม้แต่การรบซึ่งๆ หน้ากับสิ่งใดสิ่งหนึ่งอยู่แล้ว มันยังเป็นงานสุดความสามารถ ยังต้องไปเอาอะไรเหนียวรั้งมาเป็นภาระอีก เห็นไหมกิเลสเป็นภัย! มันเป็นภัยขณะที่เรากำลังสู้ต่อหน้า มันก็เป็นภัย แล้วเราจะชำระตัวมันเอง มันจะเอาความสะดวกสบายมาจาก ไหน? มันต้องชำระตัวมันเองด้วย ชำระเล่ห์เหลี่ยมภัยที่มันจะสะสมขึ้นมา ให้ขาดออกไป

ขาดออกไปเห็นไหม พิจารณากาย พิจารณาเวทนา เวทนากับจิต ถ้ายกขึ้น วิปัสสนาได้ จับกาย จับเวทนา พิจารณาเวทนาไป เวทนากับจิตนี้เป็นอันเดียวกันหรือไม่? นี่เวทนากับจิต เวทนาไม่ใช่จิต จิตนี้ไม่ใช่เวทนา มันอยู่เกาะเกี่ยวกันด้วยอุปาทานเท่านั้น พิจารณาเวทนาเข้าไปจนจิตมันปล่อยวาง มันปล่อยนะ มันจะปล่อยของมันได้ พิจารณา ชำบ่อยเข้า... บ่อยเข้า... จนมันปล่อย ปล่อยเวทนานี้เป็นขั้น หลุดออกไป จิตนี้เป็นจิต แยกออกจากกัน เป็นพระสภิกาคามี

พิจารณาจิต นี่กาย เวทนา จิต ธรรม พิจารณาจิต จิตนี้มันเป็นกามราคะ จิตนี้ตัวจิตเองเป็นตัวกาม สิ่งทีเกาะเกี่ยวกันอยู่นี้ โลกเขาอยู่กันนี้ ความคิดที่ว่าความทุกข์ ความยาก

ความคิดต่างๆ มันเป็นเรื่องของใจเป็นเรื่องส่วนใหญ่ นะ ใจนี้ต่างหากเป็นผู้คิด ใจนี้ต่างหากเป็นผู้สั่งสมให้เราก้าวเดินไป ใจนี้ต่างหากเป็นผู้อยาก ใจเท่านั้นเลยเป็นผู้อยาก

ความอยากอันนี้เป็นกามราคะ แล้วมันแสดงออกมาถึงตรงร่างกาย พิจารณาจิตตรงนี้ จนปล่อยวาง ซ้ำแล้วซ้ำเล่า เพราะมันเรื่องของความรุนแรง จนมันปล่อยวาง เป็นพระอนาคา

พิจารณาธรรม ธรรมทำไมต้องพิจารณาอีก ในเมื่อมันเป็นธรรมแล้ว ธรรมอันนี้ ธรรมที่ไปยึดมั่นถือมั่น ธรรมที่เป็นตัวตน ธรรมที่มีแก่นสารที่จับต้องได้ เราว่าเรารู้ธรรม รู้ธรรม คำว่าธรรม มันเป็นธรรมที่เราคิด เรานึกขึ้นมา ไม่ใช่ธรรมจริงใจ การพิจารณาธรรมตรงนี้ ตัวนี้แหละ ที่ว่าพิจารณาธรรม ธรรมตัวนี้เป็นตัวเริ่มต้น ธรรมตัวนี้เป็นผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด ธรรมตัวนี้เป็นผู้รับรู้ เก็บข้อมูลต่างๆ ไว้กับธรรมตรงนี้ไง

กาย เวทนา จิต ธรรม ธรรมนี้เป็นสิ่งที่ว่า ยังเป็นเป้าหมายอยู่ “สัพเพ ชัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลายต้องแปรสภาพทั้งหมด” “สัพเพ ชัมมา อนัตตา ธรรมทั้งหลาย ไม่ใช่ตัวตน ธรรมทั้งหลายไม่คงที่” เพราะเป็นธรรม ธรรมะคือธรรมชาติ ธรรมชาติคือความแปรปรวน ธรรมะกับธรรมชาติอยู่ขณะที่ว่า ก้าวเดินนี้ ธรรมะเป็นธรรมชาติก้าวเดินไป

แต่พิจารณาธรรมชาติไป พิจารณาธรรมตามความเป็นจริง จับธรรมได้พิจารณา ธรรมตามเป็นจริง ธรรมนี้ก็ฟังไม่ได้ ธรรมนี้ก็แปรปรวน ธรรมนี้ก็ไม่ใช่ธรรม เพราะมันไม่คงที่ มันเป็นที่ฟังไม่ได้ จนสละทิ้งออกไป เห็นตามเป็นจริง ทิ้งธรรมนี้ออกไป นี้กาย เวทนา จิต ธรรม พิจารณาธรรม จนปล่อยธรรมไว้ตามความเป็นจริง ใจนั้นถึงหลุดออกไป

พอใจดวงนั้นหลุดออกไป จะว่าธรรมหรือไม่ว่าธรรม จะว่าธรรมก็ไม่ใช่ จะไม่ว่าธรรม นั้นแหละเขาชื่อธรรม เป็นสักแต่ว่าไง สิ่งที่เป็นสักแต่ว่า จะไม่เกาะเกี่ยวกับโลกนี้เลย เขาอยู่ของเขาเป็นเอกเทศ เป็นสิ่งที่ว่าคงที่ คงตัวอยู่อย่างนั้นเลย นั่นคือใจที่พ้นออกไป

จากขณะของจิต จิตที่เป็นขณะ ขณะเข้าไป มันพลิกแพลงขึ้นไป ขณะของจิตนี้ มันต้องมีแน่นอน แล้วต้องมีตามความเป็นจริงด้วย ไม่ใช่ว่ามีแบบที่เราจะเอาสิ่งนั้นเข้ามา ให้มันเป็นไปตามความเห็นของกิเลส

ถ้ากิเลสเป็นภัย การประพฤติปฏิบัตินี้จะเป็นภัยไปตลอดเลย ถ้ากิเลสนี้เราจะชำระแล้ว เราต้องครอบคลุม ต้องทำเป็นไปเป็นสุภาพบุรุษ ใจ ต้องซื่อสัตย์กับธรรม ถ้าเราซื่อสัตย์กับธรรม ความซื่อสัตย์คือทำซึ่งหน้า ทำตรงๆ หน้าเข้าไป ก้าวเดินตามความเป็นจริงขึ้นไปเป็นขั้นเป็นตอนขึ้นไป เราจะได้ดื่มกินธรรม

จากที่เราได้ดื่มกินกิเลส เราว่าเราจะดื่มกินกิเลสหรือไม่ดื่มกินกิเลส กิเลสกับหัวใจนี้เป็นอันเดียวกัน มันเราร้อนอยู่ตลอดเวลา แล้วเราปลิ้นปล้อน เราลัดหน้าลัดหลัง เราอยากได้ธรรมด้วยความสะดวก นี่กิเลสเป็นภัยอย่างนั้น มันลัดหน้าลัดหลังออกไป มันก็เป็นอดีต อนาคตทั้งหมดเลย แล้วก็ลัดไปลัดมา เราเหนื่อยนะ เหนื่อยมาก... ทุกข์มาก...

การชำระกิเลส การสะสมเพื่อสะสมธรรมขึ้นมา เป็นขั้นเป็นตอนขึ้นมา เพื่อจะชำระกิเลสแต่ละขั้นแต่ละตอน การทำความสงบของใจนี้ก็แสนยาก พอใจมันสงบแล้ว มันก็นอนตายอยู่อย่างนั้น นอนตายในความสงบนั้น เพราะว่าความสงบนั้นเป็นผล พอนอนตายขึ้นมาต้องพลิกขึ้นมา พลิกขึ้นมาหากาย

ภายนอกส่วนภายนอก ภายนอกที่เห็นๆ กัน เป็นภายนอกหายากเกินไป ภายนอกทำให้สงบเข้ามาไปถึงภายในเท่านั้น พลิกขึ้นมาให้เห็นกาย เวทนา จิต ธรรม กายก็ได้ จิตก็ได้ สิ่งใดสิ่งหนึ่งเห็นไหม เวณาก็ได้ จับอันเดียว เราไปหวัง ไปพะวงกัน สิ่งที่จะวางนี้ก็เป็นกิเลส นิ वर्ณธรรม ความลังเลสงสัย มันเป็นกิเลสโดยเนื้อหาสาระอยู่แล้ว เพราะมันมีอยู่ในหัวใจ

ฉะนั้นหน้าที่ของมันคือ การทำงานของมัน ในเมื่อกิเลสทำงาน มันก็ทำงานของมันอย่างนี้ มันทำงานของมันอย่างนี้โดยธรรมชาติของมันอยู่แล้ว นี่มันก็เป็นอกุศล ใจ เป็นธรรมโดยฝ่ายคำ เป็นอกุศล แล้วเราไม่เข้าใจว่าอันนี้เป็นอกุศล พอไม่เข้าใจเป็นอกุศล เราก็ไปขุ่นเคือง พอขุ่นเคืองเข้าไป นี่ซ้อนเข้าไป ซ้อนเข้าไป กิเลสมันก็ซ้อนต่อไป ต่อไปเรื่อยๆ

ถ้าเราจะดับมันล่ะ เราพยายามยึดไว้ ยึดอะไร? ไม่ยึดมันนะ ไม่ยึดตัวผูก โกรธ ยึดในธรรมสิ ธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า คำบริกรรมก็ได้ คำไหนที่เรายึดก็ได้ ปัญญาก็ได้ ยึดตัวนี้ไว้ แล้วเกาะตัวนี้ไว้ สิ่งนั้นจะหายไป ธรรมชาติของจิต รู้ได้หน้าที่เดียว แต่บางทีเราคิดแล้ว มันยังคิดได้ซ้อนๆ อันนั้นมันต่อเนื่องกัน เพราะเราเป็นคนไม่แน่นอนเอง เราเป็นคนไม่จริงจัง เราคิดเราเพื่อเลือกใจ

ถ้าเราจริงจัง ความจริงจังนี้มันเกิดจากอะไร? เกิดจากสติสัมปชัญญะ ถ้าสตินี้ดี กำหนดตรงไหนแล้วจะเป็นอย่างนั้น เพราะสติมันจะคุมไปด้วย สติจะคุมไปตลอดเลย สติคุมไปมันก็เป็น ๑ เดียว ความคิดเป็น ๑ เดียว ไม่มีสิ่งนั้นเข้ามา แล้วจะดึงเข้ามาได้

เวลาเวทนาเกิดขึ้น เจ็บปวดมาก... เวทนาเกิดขึ้น นี้เรากำหนดอยู่ ฟังอยู่ ทำไมเวทนามันเกิด เพราะอะไร? เพราะว่ามันไม่เป็น ๑ มันรับรู้ ๒ รู้ ๓ ไปไง แล้วว่าจิตนี้เป็น ๑ ได้อย่างไร จิตนี้ไม่เป็น ๑ เพราะสติสัมปชัญญะไม่พอ

ถ้าสติสัมปชัญญะพอนะ กำหนดพุทโธๆ พุทโธดึงขึ้นมาได้ พยายามให้แน่นขึ้นมา จิตนี้จะอยู่กับพุทโธ เวทนามันจะหายไปโดยธรรมชาติ นี่คือหลบเวทนาเข้ามาส่วนหนึ่ง การทำขันติธรรมไป การอด การทน เพื่อกำหนดพุทโธ... พุทโธ... เพื่อไม่สู้กับเวทนา ไม่ใช่วิปัสสนา ไม่ใช่การต่อสู้อยู่ เราลอยเข้ามา อันนี้เป็นการเพิ่มกำลังอย่างหนึ่ง เพิ่มกำลังให้จิตนี้เห็นการแปรสภาพ ให้เห็นว่าเราสามารถพลิกแพลงได้ ๑.

๒. ในเมื่อเวทนาเกิดอยู่กับเรา แล้วมันดับไปต่อหน้า เพราะว่าธรรมะนี้มีจริง มันเป็นการยืนยันกับหัวใจของเรา หัวใจของเราจะยืนยันเพราะเราสร้างสมขึ้นมาเองว่า สิ่งนั้นเกิดขึ้นมาซึ่งๆ หน้าของเรา แล้วมันหลุดออกไปซึ่งๆ หน้า นี่ความเชื่อกัน ความเชื่อธรรมขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างหนึ่ง การผจญกับธรรมแล้วเราสามารถปลดเปลื้อง ทำสิ่งต่างๆ คือความทุกข์ออกจากหัวใจได้บางอย่าง ธรรมนี้เกิดขึ้นจากเรา นี้เริ่มก้าวเดิน

จิตใจจะเริ่มก้าวเดินได้ มีกำลังขึ้นมาเพราะเราสร้างสมขึ้นมา แล้วเหตุการณ์เผชิญหน้า ซึ่งๆ หน้าให้เราเห็นอย่างนั้น มันเป็นการภูมิใจ นี่เป็นการยืนยันกับใจดวงนั้น ใจดวงนั้นก็ไม่ต้องพึ่งใคร พึ่งตัวมันเอง เข้าใจกับตัวมันเอง แล้วต่อไปมันจะทำใ้ได้ง่ายขึ้น

ง่ายขึ้นในการวิปัสสนาง่ายขึ้น เพราะเห็นสิ่งนั้นแล้วซึ่งๆ หน้า ใจนี้พัฒนาขึ้นมา การพัฒนาขึ้นมาเหมือนกับสังสมอินทรีย์แก่กล้าขึ้นไป นี่สังสมอินทรีย์

อำนาจวาสนา กรรมเป็นกรรม กรรมสะสมให้เกิดทุกข์ๆ ยากๆ นะ กรรมเป็นกรรม แล้วเวลาประพฤติกปฏิบัติ นี่ก็เป็นกรรมเหมือนกัน แต่เป็นกรรมดี กรรมดีชำระล้างกรรมชั่ว แล้วกรรมดีขนาดไหน? ดีขนาดที่ว่าชำระภพชาตินี้ออกไปจากหัวใจทั้งหมด ภพชาตินี้ไม่ต้องไปเกิดไปตายอีก

สิ่งที่ไปเกิดไปตาย ว่ากิเลสเป็นภัย เป็นภัยขนาดว่า เป็นภัยด้วยแล้วไม่รู้สักตัวด้วย ไปตามมัน มันทำอะไรก็ไปตามมัน แล้วจะปฏิเสธก็ไม่ได้นะ เหมือนกับสัตว์ที่โดนเขาร้อยรัดไว้ แล้วจึงไปโดยธรรมชาติเลย จิตดวงนี้เป็นอย่างนั้นเลยนะ เหมือนกับกิเลสมันควบคุมไว้ แล้วก็จึงไปตามแต่มันจะจับใส่ไป อำนาจของกรรมพาใส่ไป

เวลาสิ่งนั้นมันเกิดโดยธรรมชาติของมัน มันเกิดโดยธรรมชาติ มันเกิดดับ เกิดดับ ในหัวใจ ความอยากก็เกิดดับ เกิดดับ แล้วทำโดยสุ่มสี่สุ่มห้า ทำโดยความไม่รู้ตัว สิ่งนั้นมันเป็นประโยชน์กับอะไร? กับชีวิต สิ่งที่เกิดดับ ธรรมชาติของมันเป็นอย่างนั้น แล้วเราก็นำสิ่งนั้นเป็นเครื่องดำรงชีวิตให้ชีวิตนี้ก้าวเดินไป จนกว่าชีวิตหนึ่ง แล้วเราจะใช้ชีวิตอย่างนั้นหรือ? มันก็ใช้ชีวิตแบบสัตว์โลก

สัตว์โลกกับสัตว์มนุษย์ สัตว์มนุษย์จะเอาตัวออกจากโลก ถ้าใช้ชีวิตแบบสัตว์โลก มันก็จะเห็นว่าอินทรีย์เหมือนกับสัตว์โลกนั้นไป เหมือนกับโลกที่เป็นอินทรีย์ มันต้องผูกมัดไปอย่างนั้น เว้นไว้แต่ใจดวงนี้มีอำนาจวาสนา ใจของเราเกิดเป็นสัตว์ขึ้นมาก็ไม่ใช่ว่าเกิดเป็นสัตว์ตลอดไป มันพลิกแพลงไป อำนาจถึงจุดหนึ่งที่เราต้องไปเกิดเป็นสัตว์ ถ้าสัตว์อย่างนั้นสัตว์ประเสริฐไง สัตว์อย่างนั้นมันยังเกิดชาติต่อไป ยังพลิกแพลงได้ มันถึงว่าไม่แน่นอน

แต่ถ้าสัตว์ที่เราเปรียบว่า ในกิเลสของเรามันผูกมัดเราไป มันต้องเห็นความขยะแขยง เห็นความทุกข์ เห็นภัยในหัวใจของเรา ถ้าเราเห็นภัยในหัวใจของเรา เราก็สามารถที่พยายามจะให้เอาตัวออกมาพิจารณาได้ ให้เอาตัวมาประพฤติกปฏิบัติ ถ้าตัวไม่ประพฤติกปฏิบัติ ใครจะประพฤติกปฏิบัติให้?

ถ้าตัวไม่ประพฤติปฏิบัติ เราหาซื้อไม่ได้ มรรคผลนิพพานนี้ ซื้อด้วยเงินด้วยทองไม่ได้ ให้อ้วนกระทำก็ไม่ได้ ไม่มีใครจะให้อ้วนให้ใครทำให้อ้วนได้ เราต้องทำของเราเองทั้งนั้นเลย เราสะสมของเราขึ้นมาเอง จนกว่ามันจะเปลี่ยนแปลงในหัวใจขึ้นมาได้ ถ้าหัวใจเปลี่ยนแปลงขึ้นมา แล้วเราประพฤติปฏิบัติแล้วไม่ให้ภัยเข้ามาแทรกซ้อนด้วย ถ้าภัยเข้ามาแทรกซ้อน การประพฤติปฏิบัตินี้ก็แสนยาก การทำนี้แสนยาก แล้วประพฤติปฏิบัตินี้แล้วมันเปล่าจากประโยชน์ใจ

ถ้าภัยมันเข้ามาแทรกซ้อนในการประพฤติปฏิบัติ มันหลอกลวง มันปลิ้นปล้อน ขณะก็ขณะไม่จริง ความคิดทุกอย่างไม่จริงทั้งหมดเลย สิ่งที่ไม่จริงแล้วก็รวมไปในความไม่จริง พอความไม่จริง มันจะได้อะไรเหลือไว้กับหัวใจที่เป็นความจริง ใจนี้เป็นความจริงนะ ชีวิตนี้ จิตนี้ของจริง

เราจะเกิดตายขนาดไหนก็แล้วแต่ มันไม่เคยตาย แล้วเวลามันประพฤติจนถึงที่สุดแล้ว เพราะมันจริงอยู่แล้ว นิพพานนี้ก็ของจริง พอนิพพานนี้ของจริง ใจดวงนั้นกับธรรมที่ว่าเป็นของจริง เข้าเป็นอันเดียวกันแล้ว สุขอันนั้นมหาศาลมาก สุขอันนั้นเป็นความสุขในหัวใจ เป็นเป้าหมายของชาวพุทธ แต่ขณะที่ว่าเราก้าวเดินอยู่นี้ มันยังไม่ถึงความสุข ถ้าเราเกิดขึ้นได้ มันก็เป็นเครื่องให้กำลังใจของเรา ความสุขในการทำความสงบของใจใจ

ความสุขในการวิปัสสนามันปล่อยวางเป็นขั้นเป็นตอนเข้าไปใจ สิ่งนี้มันเป็นความสุข มันมีความสุขเจือจานไปในการประพฤติปฏิบัติ แต่ในเมื่อความเพียรเป็นความทุกข์แน่นอน การยืน เดิน นั่ง นอน กริยาใดก็แล้วแต่ที่เป็นความเพียรของเรา แล้วยืนสักพัก คนนอนว่านอนเป็นความสุข ให้นอนตลอดชีวิตก็นอนไม่ได้หรอก คนที่จำเป็นต้องนอน เขานอนมันยังทับร่างกายจนเป็นแผลขึ้นมาจนได้ มันเป็นไปได้ที่คนจะต้องนอนอยู่อย่างนั้น แต่เราก็อยากสะดวก อยากสบาย

ฉะนั้นการยืน เดิน นั่ง นอน ในอิริยาบถ ๔ ในการประพฤติปฏิบัตินี้ มันไม่มีความสุขหรอก มันเป็นความทุกข์ล้วนๆ แต่ความทุกข์อันนี้ เป็นความทุกข์ที่เราน่าจะพอใจ ถ้าเราพอใจความทุกข์ ความทุกข์อันนี้มันสามารถจะให้คุณประโยชน์ แต่เราไม่เห็นประโยชน์ของมัน เราไปพอใจกับความโลกเขา ที่ว่าเป็นความสุขในโลกที่กิเลสมันอ้อยเหยื่อไว้ ถ้าเห็นเป็นความสุข อย่างนั้นเป็นความสุข แล้วมันจะได้แต่ความทุกข์

เราเป็นคนที่ยพยายามจะทำความเพียร ทุกข์นี้ล่วงพ้นได้ด้วยความเพียร ความเพียรเท่านั้นที่เราสะสมขึ้นมา นี่มันจะก้าวพ้นจากความทุกข์อันนี้ได้ แล้วมันทุกข์ขนาดไหน มันก็เต็มใจไง สิ่งที่เต็มใจทำ พอเต็มใจทำ มันไม่เป็นสอง สติสัมปชัญญะมันพร้อมขึ้นไป มันทำเข้าไปได้เต็มที่ สิ่งที่เต็มใจมันจะก้าวเดินของมันไป

ก้าวเดินของมันไป แล้วก็ไม่ได้ให้กิเลสเข้ามาดักหน้าดักหลัง ถ้าดักหน้าดักหลัง เรา รู้ทันของมัน เรา รู้ทันเพราะเราเคยผิดพลาดมา ถ้าเราผิดพลาด เราก็แก้ไขของเราไปเรื่อยๆ แก้ไขของเราไปเรื่อยๆ ใจนี้จะต้องถึงที่สุดได้

ใจของสัตว์โลก สัตว์โลกที่มันหมุนไปกับโลกเขา แต่สัตว์ประเสริฐนี่จะออกมา จากโลกเขาได้ ออกมาจากโลกนะ โลกคือหมู่สัตว์ โลกคือเรื่องของกิเลส กิเลสนี้มันควบคุมสัตว์โลกไว้ในวัฏฏะ กรอบของวัฏฏะให้เราหมุนเวียนไปนะ หมุนไปขนาดไหน มันเป็นของเดิม

ใจเราเคยเกิดเคยตายมาอยู่ในวัฏฏะนี้มาตลอด แล้วก็ซ้ำ ๒ ซ้ำ ๓ มันเป็นของเดิม กรอบมันอยู่เท่านั้น แต่มันจะใหม่ ใหม่ต่อเมื่อเราเกิดใหม่ พอเราเกิดใหม่ เราก็ตื่นภพตื่นชาติไปชั่วคร่าว ตื่นภพตื่นชาติไปก็พยายามว่าภพชาตินี้จะอยู่กับเรา มีความสุข แล้วมันก็ได้แต่น้ำตามานะ ได้แต่ความทุกข์ไว้ในชาตินั้น ชาตินั้น

ความทุกข์ชาตินั้นมีแต่สะสมไว้ ให้กองทุกข์กับหัวใจนั้น จนสะสมมาในใจดวง นั้น เป็นอำนาจวาสนา เป็นบาปอกุศลติดกับใจดวงนั้นมา ใจดวงนั้นหมุนไปตลอด นี้ กรอบของวัฏฏะ กรอบของเก่า แล้วเราจะเป็นอย่างนั้น ถ้าเราไม่พยายามทำของเรา มันก็ต้องเป็นแบบนั้น เป็นแบบหัวใจที่พาไป

หัวใจที่พาไป กระเสือกกระใส่แก่ไหนมันก็พาไป ถ้ามันวนออกมาได้ ธรรมมีอยู่ ครุฑาอาจารย์มีอยู่ เวลา มีธรรม คนที่ฉลาด ดูพระสารีบุตร เวลาองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์โปรดหลาน หลานมาต่อว่าพระสารีบุตร “ไม่ประสงค์ ไม่ชอบใจเลย ไม่ชอบใจสิ่งใดๆ เลย” คือว่าไม่ชอบใจองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่เอาพระสารีบุตร มาบวช พระพุทธเจ้าบอก

“ถ้าเธอไม่พอใจสิ่งใดๆ ต้องไม่พอใจสิ่งที่เธอไม่พอใจนั้นด้วย”

ในเมื่ออารมณ์ความคิดมันเป็นสิ่งที่เป็นความเกิดดับ เกิดดับในหัวใจด้วย คนเรานะ เราเป็นคนที่ปัญญาทึบ มันมองไม่เห็นว่ เวลาเราโกรธ เราคิด เราไม่พอใจ เราพูดออกไป มันนึกว่าเป็นนามธรรมที่คนอื่นเขามองไม่เห็น แต่กิริยาที่แสดงออก มันแสดงออกมาอยู่แล้ว

องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าบอกว่า “ถ้าเธอไม่พอใจสิ่งใดๆ เธอต้องไม่พอใจสิ่งนั้นด้วย” พระสารีบุตรถวายงานพุดองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอยู่ข้างหลัง พุดอยู่ คนกำลังเคลื่อนไหวยู่ ทำไมกิเลสมันขาดตอนนั้นล่ะ? กิเลสขาดออกไปจากตอนนั้น นี่คนมีปัญญามาก มันใช้ความคิดมาก ถ้าความคิดเราคิดมากต่อไป เราสงสัยมาก สงสัยมากต้อง ไตร่ตรองมาก ต้องใคร่ครวญมาก

ถ้าเจอครูบาอาจารย์ อย่างพระสารีบุตร อยู่กับองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าพอเทศน์สอนคนอื่น ไม่ได้สอนพระสารีบุตรเลย แต่เพราะมีปัญญา ไปเอาสิ่งนั้นเข้ามาเทียบเคียงกับหัวใจ เพราะหัวใจเข้าพิจารณามาอยู่แล้ว พื้นฐานมีอยู่แล้ว ใจผู้ปฏิบัติพยายามพิจารณาของตัวเองอยู่ตลอดเวลา แต่ขณะที่พลิกขณะของจิตขั้นสุดทำมันยังไม่เกิดขึ้น

ขณะของจิต อรหัตตมรรค อรหัตตผล ขณะที่พลิกจากอรหัตตมรรค ใคร่ครวญตามองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเทศน์สอนหลานตัวเองอยู่ โต้ตอบกับหลานตัวเองอยู่ “ถ้าไม่พอใจสิ่งใดๆ ก็ต้องไม่พอใจสิ่งนั้นด้วย” นี่พร้อมอยู่แล้ว มรรคนี้พร้อมอยู่แล้ว เวียนออก หมุนออกไปเอาสิ่งนั้นมาเป็นเชื้อ พอเชื้อนั้นสรูป มรรคนี้รวมตัว ขณะพลิกไปเลย เป็นพระอรหันต์ไปทันทีเลย ผู้มีปัญญาไง

ถ้าปัญญาใคร่ครวญอยู่ ปัญญาการกดดวงใจ ใจมันก้าวเดินไปไม่ได้ ถ้าใจก้าวเดินไม่ได้ นี่ปัญญาอันนั้น ภัยของกิเลสมันอยู่กับปัญญาอันนี้ ปัญญาอันนี้เป็นกิเลสส่วนๆ มันไม่มรรคโดยบริสุทธิ์

มรรคโดยบริสุทธิ์ มรรคโดยที่ว่ามีกิเลสเข้ามาเจือจาง เวลาเราใช้ความคิดของเรา ไฟไหม้บ้าน เราจะไปรื้อคันของออกมาจากบ้าน เรากลับไฟไหม้? นี่เหมือนกัน กิเลสเป็นไฟเผาหัวใจอยู่ หัวใจนี้ ไฟทั้งนั้นมันเผากันอยู่ตลอดในหัวใจนั้น แล้วเราจะไปเอา

มรรคผลขณะที่หัวใจนี้เป็นไฟอยู่หรือ? มันถึงต้องเอาความสงบของใจขึ้นมา ถึงว่ามรรค
จะบริสุทธิ์ บริสุทธิ์ตรงนี้ไง

ทำความโลภ ความโกรธ ความหลง ความขัดใจ ความอยากได้ตามความเป็นจริง
ความอยากเห็น ความอยากได้ผล กิเลสมันเป็นไฟไหม้บ้านอยู่ ถ้าเราจะไปชนสมบัติ
ออกมาจากที่ไฟไหม้บ้าน เราเข้าไปเราก็ละลายหมด ละลายของเราคือความเพียร โคน
กิเลสใช้จนหมดเนื้อหมดตัวกับกิเลสไป จนกิเลสเป็นภัย จนไม่ได้ผลขึ้นมาจากการ
ประพฤติปฏิบัติ นี่ทำความโลภ ความโกรธ ความหลง ของเราให้มันสงบตัวลงขึ้นมา ให้
ไฟนั้นยุบยอบลง

ความโลภ ความโกรธ ความหลง นี่ไฟมันระงับลง ชนสมบัติอย่างไรก็ไปชน
ออกมาสิ ถ้าเรายังใช้ความคิดที่มันยังมีเราอยู่ในหัวใจ มีเราอยู่ ความโลภ ความโกรธ
ความหลง

ความหลง มันต้องหลงไปมาหรือน้อย มันต้องหลง จะละเอียดอ่อน จะหยาบ จะ
ละเอียดขนาดไหน ความหลงอันนั้นทำให้ความเห็นนั้นผิด มรรคนี่มันก็เลยหมุนผิดใจ นี่
ปัญญาเดินออกไป มันถึงเดินผิดใจ

พอปัญญาผิด มรรคนี่มันก็ไม่บริสุทธิ์เห็นใหม่ ความที่ว่ามรรคไม่บริสุทธิ์ มันถึง
เป็นอย่างนี้ ถึงเป็นจันตมยปัญญา ถ้ามรรคบริสุทธิ์นะ เป็นภาวนามยปัญญา ความสงบ
ของใจพร้อมอยู่แล้ว ความคำริชอบ การงานชอบ ความเพียรชอบ ต้องงานชอบ งานใน
สติปัญญา ๔ เท่านั้น ถ้าเป็นงานในที่อื่นมันไม่ใช่การชำระกิเลส เพราะว่าจะเห็นกิเลส
หากิเลสไม่เจอ กิเลสอาศัยตรงนี้เป็นที่อยู่อาศัย

กายกับจิตนี้เป็นที่อยู่ของกิเลส กิเลสอาศัยกายนี้ หัวใจถึงอยู่ได้ กิเลสอยู่ในหัวใจ
ดวงนั้น อาศัยกายกับใจอยู่ที่นั่น เราทำลายกายกับใจ กาย เวทนา จิต ธรรมก็คือกายกับใจ
ถ้าทำลายกายกับใจ ทำลายที่อยู่ของกิเลสไป ทำลายที่อยู่ของกิเลส กิเลสมันก็ต้องตายไป
การชำระกิเลสเขาชำระกันแบบนี้

การชำระอย่างนี้มันมีขณะจิตขึ้นไป เป็นชั้นๆ ขึ้นไป ขณะอันนี้มันถึงเป็นความ
จำเป็น ๑ เป็นความเห็นจริง ๑ มันไม่ใช่เป็นความจำเป็นแล้วเราไปค้นคว้าเอามา หามา

เอง ถ้าเราไปหาของเรามาเอง มันไม่ใช่เป็นความเป็นจริง มันไม่เป็นธรรมใจ มันเป็นสัพเพ ชัมมา อนัตตา มันอยู่ในบ่วงของสัพเพ ชัมมา อนัตตา วงนี้เป็นวงของจินตมยปัญญา

สุตมยปัญญา การศึกษามา การจินตมยปัญญานี้ ไม่บริสุทธิ์ จินตมยปัญญานี้มัน จินตนาการ มีเราเห็นใหม่ จินตนาการ-จินตมยปัญญา วงนี้วงของจินตมยปัญญา มัน ไม่ใช่วงของภาวนามยปัญญา

นี่ปัญญา ๓ “สุตมยปัญญา จินตมยปัญญา ภาวนามยปัญญา” ภาวนามยปัญญาเกิดขึ้นมาก่อน มันถึงจะเห็นว่าขณะของจิตมันถึงเป็นตามความเป็นจริง

ถ้าภาวนามยปัญญาไม่เกิดขึ้น มันเป็นจินตมยปัญญา จินตมยปัญญาใคร่ครวญไปแล้วกิเลสมันก็สวมรอยไป ให้แต่ความทุกข์นะ เราว่าทำชำระกิเลสเพื่อจะเอาความสุข แล้วทำไมเวลาภาวนาไปมันถึงทุกข์ยากล่ะ ทุกข์ยากนี้อย่าเข้าใจว่าทำให้เป็นความทุกข์ยาก เราแสวงหาธรรม ธรรมให้แต่ความสุข

ธรรมนี้ให้ความสุขนะ แต่ให้ความสุขอย่างหยาบ อย่างกลาง อย่างละเอียด เราทำทานมา เราถือศีลมา เรามาประพฤติปฏิบัติ เราต้องเข้าใจถึงความเติบโตของหัวใจเรา หัวใจเราก้าวเดินมาตั้งแต่เด็กๆ ตั้งแต่ไร้เคียงสาภาวะ จนเห็นคุณประโยชน์ของศาสนา แล้วเราก้าวเดินขึ้นมาจากทาน จากศีล จากภาวนา ใจของเราเติบโตมาตลอด

พอใจเราเติบโตขึ้นมา ธรรมนี้ถึงให้คุณประโยชน์ แต่สิ่งที่เวลาประพฤติปฏิบัติ มันให้ทุกข์อยู่นี้ คือกิเลสมันให้ทุกข์อยู่ กิเลสมันขัดขวาง มันไม่เป็นตามความเป็นจริง แล้วกิเลสนี้ไปเป็นแก่น แก่นของกิเลสอยู่กับใจที่มันผูกเนื้อเดียวกัน เป็นเนื้อเดียวกันที่มันละเอียดอ่อนมาก แล้วกิเลสก็มีอย่างกลาง อย่างหยาบ อย่างละเอียด เราชำระอย่างหยาบๆ ได้ เราก็ทำความสงบของเราได้ เราก็มีความจงใจของเราได้ ธรรมถึงให้คุณประโยชน์กับทุกข์ดวงใจ

ธรรมให้ประโยชน์กับหัวใจของเรา เราได้ภาวนาขึ้นมาจนถึงธรรมจุดใดจุดหนึ่ง ธรรมนั้นจะให้ประโยชน์ ให้ความสุข ธรรมนี้ให้ความสุขถ่ายเดียว เราอย่าไปตีความว่าเราปฏิบัติธรรมแล้วถึงมีความทุกข์อย่างนี้ เพราะเราปฏิบัติธรรมแล้วเราถึงลำบากลำบากอย่างนี้ อันนี้เป็นเรื่องของกิเลสทั้งหมด นี่กิเลสเป็นภัย

เป็นภัยมาตั้งแต่เริ่มต้น แล้วเป็นขึ้นมาในระหว่างประพฤติกฎปฏิบัติ เราถึงว่าต้องพยายามชำระมันให้ได้ พยายามต่อสู้ การต่อสู้นั้นเป็นการดิ่งกัน เป็นการดิ่งระหว่างธรรมกับกิเลสที่มันจะดิ่งกันว่าเราจะไปทางไหน ถ้าธรรมชนะขึ้นมา มันก็จะปล่อยวาง จะว่างขึ้นมา จะวิปัสสนาก็ปล่อยวางขึ้นมาเป็นขั้นขึ้นไป เราจะเห็นได้ ความสุขออกมาจากธรรม สุขอีกแล้ว

สุขนี้ทำให้แต่ความสุข ธรรมนี้ให้แต่ความสมหวัง ธรรมนี้ไม่ให้โทษใคร ไม่เคยให้โทษใคร ในการประพฤติกฎปฏิบัติที่มันทุกข์ยาก มันลำบากอยู่นี้ ต้องว่ากิเลสอย่างเดียว กิเลสในหัวใจเรา กิเลสที่อยู่กับเรานี้ อย่างเดียวเท่านั้นเลย

กิเลสอย่างเดียวยังขวางอยู่ แล้วเราก็เกิดมากับมัน มันพาเราเกิดมา ให้มันว่าสิ่งที่พาเกิดมา เป็นธรรมชาติ นี่ต้องยอมรับ แต่เราต้องการทำลายเขา เราต้องการทำลาย เพราะว่าเราเชื่อธรรมแล้ว เราเห็นคุณประโยชน์จากธรรมมาแล้ว แล้วเราก้าวเดินขึ้นมา จิตใจเราเติบโตขึ้นมาขนาดนี้ ทำไมเราจะทำไม่ได้ ถ้าเราทำได้เราก็มีมุมนะ เราก็ทำต่อไป

เราทำต่อไป สักวันหนึ่ง อินทรีย์ของเราแก่กล้าขึ้นมา ความเห็นของเราเป็น ความเห็นถูก ความเห็นถูกต้องตามความเป็นจริง เห็นถูกต้อง แล้วทำความถูกต้องนั้นให้กับหัวใจของเรา เป็นภาวนามยปัญญาเข้ามาในหัวใจ ทำถูกต้อง ถูกต้องตรงตามความเป็นจริง จิตนั้นผ่องแผ้ว ความสว่างไสวของใจจะโผล่ขึ้นมา นี่ความมืดบอดของใจ จะไม่เห็นจับต้องสิ่งใดไม่ได้ พุทถึงใจว่าเป็นวัตถุ ใจนี้จับต้องได้ ก็ไม่เข้าใจ

ใจนี้มันเป็นสิ่งที่ว่า เห็นกันในหัวใจ ความสว่างไสวของใจที่ว่า จิตเดิมแท้ที่ผ่องใส จิตเดิมแท้ที่สว่างไสว เราทำความสงบเข้ามา มันเข้าไปหาความสุข ความสว่างไสว นั้นได้เหมือนกัน อันนั้นเป็นความสว่างไสวของการเข้าไปด้วยสมถธรรม

ความสว่างไสว ด้วยการพิจารณาความสว่างไสว “จิตเดิมแท้ที่ผ่องใส จิตเดิมแท้ที่ เป็นผู้ข้ามพ้นกิเลส” พอจับหัวใจได้ มันก็จับตอของจิตได้ ถ้าจับตอของจิตได้ มันก็จับความสว่างไสวนั้นได้ ความสว่างไสวถึงจับต้องได้ไง ความสว่างไสวที่ว่าสว่างครอบโลกธาตุ เรายังจับต้องมันได้ แล้วเรายังพลิก ขณะที่พลิกออกไปยังพ้นออกไปจากกิเลส นี้มันพ้นไปได้

ผู้นี้ จิตดวงนั้น จิตดวงที่เห็นในสภาวะนั้น จิตดวงนั้นจะไปสงสัยสิ่งใด? จิตดวงนั้นก้าวเดินขึ้นมาจากความเพียรของเรา ที่เราสะสมขึ้นมา เราก้าวเดินขึ้นไป จากเด็กอ่อน จากความรู้ภาวะเดียวสาขึ้นมา ก้าวเดินขึ้นมา มันถึงว่าเป็นปัจเจกตั้งใจ มันถึงว่าจิตดวงนั้นเป็นที่พึ่งของจิตดวงนั้น จิตดวงนั้นเห็นตามความเป็นจริง จิตดวงนั้นสุข จิตดวงมีการพึ่งตัวเองได้ ตนเป็นที่พึ่งแห่งตน แล้วตนจะเป็นประโยชน์กับคนอื่นอีกมหาศาล

ถ้าตนเป็นที่พึ่งของตนไม่ได้ เรายังเป็นที่พึ่งของเราไม่ได้ เราต้องพยายามเอาตนนี้ให้พ้นออกไปจากกิเลสก่อน เอาตนเป็นที่พึ่ง เพราะไฟมันเผาไปบนหัวของเรา ถ่านแดงๆ อยู่บนหัวของเรา เราต้องดับถ่านแดงๆ บนหัวของเราให้ได้ก่อน

ถ้าเราเห็นว่าถ่านอยู่บนหัวของเราแดงๆ นี่มันเผาแล้วมันเจ็บปวดแสบร้อน คนเรามันจะรีบปิดทิ้งเลย แต่นี่มันเผาอยู่บนหัวของเรา แต่เราก็ไม่เห็น มันครอบหัวใจของสัตว์โลกไว้ สัตว์โลกมองไม่เห็นใจ ถ้าสัตว์โลกมองเห็นสิ่งนั้น สัตว์โลกต้องเต็มใจในการประพฤติปฏิบัติ

คนประพฤติปฏิบัติธรรม ต้องมีมากมายมหาศาลเลย นี่เพราะว่ามันมีคอบอด มันมองไม่เห็นถ่านไฟเผาอยู่บนหัว อยู่บนหัวแดงๆ นั้น มันถึงเพลินอยู่กับโลกเขา พอเพลินอยู่กับโลกเขา มันก็ใช้ชีวิตแบบโลกเขาไป เกิดมาแบบสัตว์โลก แล้วก็ตายไปแบบช้องอยู่ในโลก

จะว่าเป็นสัตว์หรือไม่เป็นสัตว์มันช้องอยู่ มันต้องเกิดตายเกิดตายอยู่ตลอดไป มันก็เวียนไปอยู่ของเขาอย่างนั้น เพราะเขาไม่เห็นภัย ถ้าเห็นภัยว่ามันเป็นภัยอย่างร้ายแรงขึ้นมา เป็นภัยที่ว่าเผาหัวของเราเนี่ย หัวเรามันจะให้ความเจ็บแสบปวดร้อนขนาดไหน ถ้ามันเผาจริงๆ เราทำไมไม่รีบปิดออก

ถ้ารีบปิดออก เราจะเห็นว่าถ่านนี้มันเผาบนหัวจิตหัวใจของสัตว์โลก มันจะสลดสังเวชใจ ความสลดสังเวชเห็นใหม่ จิตนี้เป็นเอกเทศ จิตนี้ทรงตัวอยู่ได้ ความกระพริบความเคลื่อนไหวออกมาจากจิตดวงอื่น จิตดวงอื่น มันมองออก มันมองเข้าใจ มันเห็นภัยเห็นตรงนั้น เห็นถ่านที่เผาร้อนๆ อยู่บนหัวของสัตว์โลก เห็นอย่างนั้นใจ

เห็นว่าที่ความคิด ความกระทำออกมา มันกระทำออกมาจากถ่านเผา ถ่านนี้เผาหัว
มา แล้วทนอยู่ไม่ได้ แสดงออกมาจากกิริยาที่แสดงออกมานั้น นี่คือกิเลส นี่คือกิเลสเผา
สัตว์โลกให้มันทุกข์ร้อนอยู่ แล้วจิตดวงนั้นก็เคยเป็นอย่างนั้นมา แล้วเลยชำระกิเลสนั้น
ออกจากใจ พ้นออกไปจากใจทั้งหมด มันต่างกัน

มันต่างกัน ได้แต่ความสุข ความทุกข์ คนมีกิเลส มีถ่านอยู่บนหัวหนึ่งก้อน กับคน
ที่ไม่มีถ่านอยู่บนหัวเลย ความสบายของคนต่างกันไหม? แล้วทำไมคนที่ไม่มีถ่านอยู่บน
หัว ไม่สงสาร ไม่สังเวชละ คนที่ไม่มีถ่านบนหัวต้องสังเวชคนที่ มีถ่านบนหัวเห็นไหม

แต่ไม่เป็นอย่างนั้น คนที่มีถ่านอยู่บนหัวร้อนๆ กลับสังเวชคนที่ไม่มีถ่านบนหัว
ไ้ ว่าพวกนี้เป็นพวกที่มีปัญหา ผู้ที่ประพฤติปฏิบัติธรรมนี้ ผู้ที่แสวงหานี้ เป็นผู้ที่ว่าไม่มี
ความเจริญรุ่งเรืองในโลกเขา มันไม่มีความเจริญรุ่งเรืองในถ่านก้อนที่ ๒ ไ้ มีถ่านอยู่
ก้อนหนึ่งแล้วไม่ต้องการก้อนที่ ๒ ก้อนที่ ๓ เผาหัวให้มากกว่านั้น ไ้ คนเขารู้ว่าถ่านเผา
หัวนั้นมันเป็นสิ่งทีร้อน เขาถึงปฏิเสธออกมา พยายามจะแสวงหาสิ่งที่มันพ้นทุกข์ออกไป

แล้วคนที่จะพ้นทุกข์ออกไป การปิดถ่านออกจากหัว คนๆ นั้นจะเป็นผู้ที่ว่าไม่
จริงจังไ้ได้อย่างไร คนผู้นั้นเป็นผู้ที่รักโลกไ้ได้อย่างไร ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐต่างหาก คนผู้นั้น
เป็นผู้ประเสริฐ ผู้ใดปฏิบัติธรรม ประพฤติธรรม ผู้นั้นเป็นผู้ประเสริฐ ผู้นั้นต่างหากที่
จะเป็นผู้ข้ามพ้นกิเลสไ้

ผู้ใดนอนจมอยู่ในมูตร ในคูด นอนจมอยู่ในกิเลส นอนจมอยู่ในความเห็นของตัวเอง
นอนจมอยู่ในกิเลสที่มันป้อนเหยื่อให้กับหัวใจดวงนั้น นอนจมอยู่กับความเป็นมูตร เป็น
คูด แล้วก็ว่าดวงใจของตัวเองมีความสุข ว่ามีความสุข ๑ แล้วมีพวกมาก ๑ (แทบสิ้นสุดเพียง
เท่านั้น)